

Over aanhangers en over beemd

door

Dr. J. GOOSSENAERTS

Het woord *aanhanger* komt niet voor bij Verdam (I, 107), *enen aanhangen* echter wel en betekent er : zich voegen bij iemand, zich aansluiten bij hem.

Enige nadere verklaring, iets over de mogelijke oorsprong voegt Verdam er niet bij. Wellicht vond ie het overbodig.

Op het werkwoord *aanhangen* en het znw. *aanhanger* verstrekt W.N.T. I, 162-63, al evenmin enige uitleg. *Iemand aanhangen* is er o.m. „zich steeds bij iemand houden, bijeenblijven, hem steeds vergezellen, als ware men aan hem verbonden en hing men aan hem vast”.

Een *aanhanger* is er *ibid.*: „degeen die een ander uit overeenstemming van belangen en bedoelingen, of van beginselen en inzichten aanhangt, zijn belangen voorstaat, tot zijne volgelingen of zijne partij behoort”.

Zonder overgang kom ik tot de bijen.

Door de tijden heen hebben ze geregeld een bepaalde indruk gemaakt en is er allerwegen spraak van geweest.

Kanaän werd een land genoemd „dat van melk en honig druïpt”. Zie *Bijbels Woordenboek* (Romen en Zonen), blz. 1112.

Honing gaf men wel eens ten geschenke aan een profeet of offerde men aan Jaweh (*Ibid.*, 736).

Van Johannes de Doper is bekend dat hij zich o.m. met wilde honing voedde.

Ook in de klassieke Oudheid is van honing en bijen dikwijls spraak. Denkt o.m. aan Vergilius' *Georgica*. Wie de *Antieke Geneeskunde* van Elaut uitleest, vindt velerwegen honing als een of ander genees- of hulpmiddel vermeld.

In de *Lex Salica* stonden zware straffen op het stelen van bijen.

Wat latere tijden bij ons betreft, er is een berucht werk *De Biëncorf der H. Roomsche Kercke*. In de Nederlandse Letterkunde staat zulk een titel met honigbijen niet alleen. *De bezige Bij* is in Nederland een bekende uitgeverszaak. Er is nog altijd een Westvlaams tijdschrift *Biekorf*. Een groot warenhuis te Rotterdam, ook een te Amsterdam, een in Den Haag en een te Utrecht heet *De Bijenkorf*, ook al is de bijenteelt thans volstrekt niet meer wat ze

eens geweest is. Het embleem van onze „Algemene Spaar- en Lijfrentkas”, tot op de kragen van haar deurwaarders toe, is de bijenkorf. Jef Simons dichtte van de Kempen als honigzoete woon, een Duitser van „mein Herz ist wie ein Bienenhaus”, in afwachting dat voor elk Frans echtpaar de „lune de miel” een aanvang neemt en voor een Engels koppel de „honeymoon”. Honigwater was vroeger de nationale drank in Engeland. (*Periodiek*, okt. '61, blz. 204).

In navolging van de Frankische koning Childeric liet Napoleon gouden bijen aanbrengen op zijn keizerlijke mantel.

Nu, al die dingen hoefde hier een schoolknaap die goed of niet goed voordroeg in de verste verte niet te weten om als bij voorkeur, natuurlijk niet zonder passende gebaren en getier, te declameren van *Piet Wijsneus zag een bietje vliegen*. Nieuwaar?

Er is echter nog zoveel meer. In onze middeleeuwen was honing het enige zoetmiddel, en wel tot zolang er uit vreemde landen geen rietsuiker kwam. Lange tijd is de was er betaalmiddel geweest. Dat die van groot belang was is begrijpelijk genoeg, want hoe moesten die mensen licht maken? Bevreemdend is het dan ook niet dat de bijen lange tijd bij de veestapel gerekend werden en imkers, met Karel de Grote zelf als bijenhouder „aan hun hoofd”, hoog in aanzien stonden. Denkt maar aan zeker capitularium!

Clusius schreef er over, Bruegel is de schilder van een befaamd werk dat Jan Grauls zo mooi geïnterpreteerd heeft, en Tjil Uilenspiegel verborg zich eens in een bijenkorf. Uithangborden met het humoristische „In den zoeten inval” kenden onze vaders best. Bieëngilden waren er bij ons genoeg. Zij heetten dikwijls St.-Ambrosiusgilde, en U is misschien niet onbekend waarom de heilige Ambrosius er bij betrokken werd. Bijtentienden zijn vooral in de streken waar boekweit, heidekruid en koolzaad groeiden allicht nog veel ouder dan bedoelde gilden.

Nog met betrekking tot de achttiende eeuw vonden wij voor het noordwesten van de Kempen — andere streken kennen wij in dat verband veel te weinig — tot 52 bijenkorven bij een enkele boer, en welke landbouwer had er vroeger misschien volstrekt geen? U leze maar het hoofdstuk *Bijen* in de merkwaardige *Geschiedenis van de Landbouw in België* door ir. Paul Lindemans.

En merkwaardig is wel te noemen dat, als de bieboer, de imker, overleden was, de bieën daarvan onmiddellijk op de hoogte gebracht moesten worden.

Vergeleken met vroeger is de bijenteelt, we zeiden het reeds, thans fel geslonken. Toch zijn er volgens *Veenman's Agrarische Winkler Prins* (a° 1954), blz. 505, in Nederland nog altijd ca 18.000 imkers met ca 120.000 bijenvolken, en een voortbrengst van zowat 1.500.000 kg. honig per jaar.

Inmiddels bewijzen de bijen nog andere diensten :

„Onze fruitcentra zijn arm aan bijenvolken, doch vele telers bieden de imkers een bedrag van ca f 6,— per volk, als zij deze in de bloeitijd naar hun boomgaarden brengen. Zodoende wordt er in ons land veel met de bijen gereisd : in het voorjaar naar het fruit en het koolzaad en in de nazomer naar de heidevelden.” (*op. cit.*, ib.).

En nu komt het.

Hebt U ooit een bijenzwerm gezien waarin duizenden bijen letterlijk aan mekaar hangen tot één grote tros? Het centrum is daarin dan de koningin en alle bijenliefhebbers weten hoe „aanhankelijk” ook nadien haar onderdanen zijn : valt de koningin ooit weg, dan wordt het voor dat wondervolkje zelfs een ramp. Want dan gaan ze allemaad dood.

Intussen kan zulk een zwerm zelfs voor een mens gevaar opleveren. Bij ons weten is meer dan één doodgestoken. Hij die de zwerm moet „scheppen”, (*experto crede!*) dat is : in korf of kast trachten binnen te krijgen, neemt dan ook allerlei voorzorgen.

Wat is nu natuurlijker dan dat het beeld van zulk een zwerm, met alles wat er omheendraait, het lawaai dat er allicht bijgemaakt werd met pot en deksel, vorige mensengeslachten getroffen heeft, althans hun aandacht duchtig gaande gemaakt in hun bovendien dikwijls zo eentonig buitenleven, en dat zij het verwerkt hebben in hun taal? Heeft ook het woord *zwerm* maar één enkele betekenis? En *uitzwermen*? Zou er in de hele natuur wel één enkel verschijnsel te vinden zijn dat direkter aanleiding kon geven tot het ontstaan van „aanhangers” dan zulk een zwerm?

Vergelijkt : het Franse woord *sincère* is gelijk aan oprecht, openhartig. A.U.b., kijkt niet te veel op als ik U aan de hand van Bloch-von Wartburg mededeel dat het woord *sincère* naar zijn Latijnse oorsprong letterlijk is : zonder (enige) was (erbij) en dus : zuivere honing. Niets anders.

Nu zoudt U kunnen opwerpen dat het woord *aanhangers* nog nergens in verband gebracht is met zulk een zwerm? Het werkwoord *hangen* alvast wel, en duidelijk genoeg. Zo b.v.:

„Eenen Swerm Biën is een vergaderinge van veel Biën by malanderen, ergens hangende aen een Tak van eenen Boom / Pael oft aen een hoek Muers”. *Van de Biën...* door Theodorus Clusius ('t Antwerpen...), blz. 29. Ten tweeden siet men datse seer stillekens hangen in den korf aen de Moeder pijpen / ofte jonge Konings huysen gelijk een tros druyven... (*ibid.*, 30). Paladius zegt : Soo menigen hangenden tros aen eenen swerm... (*ibid.*, 31).

Waar Joustra het in zijn *Bijenboek* (2e druk, 1934) op blzz. 159-

164 over het zwermen heeft, komt verscheidene malen het w.w. *hangen* voor. Bovendien is op blz. 159 duidelijk te zien hoe ze met duizenden letterlijk aan mekaar hangen. (In een normale bijenwoning, korf of kast, worden nl. tot vijftig duizend bijen gevonden).

En ik zou haast vergeten dat bijen zo verwoed kunnen vechten onder mekaar, duizenden aanvallers tegen duizenden verdedigers van eigen bezit, even fanatiek als en nog fanatieker dan politieke partijen soms mekaar verscheuren. En wij noemen dat nog maar *aan-hangers*...

Vergelijkt naast *sincère* de woorden *partijgangers*, *meelopers*, *voorlopers*, *tegenliggers*, *doordravers*, *tegenstanders*, *meevallers*, *onderkruipers* enz. Alle zijn in het hunne „sprekend” genoeg (behalve tegenliggers, dat wel tegenvliegers zou moeten zijn?). Kunnen de verschillende houdingen en verhoudingen wel plastischer voorgesteld worden? En nog eens : acht U het mogelijk meer dan bij een bijenzwerm naar waarheid van *aanhangers* te spreken?

Het begrip *tegenhanger* komt wel uit een andere hoek?

Het onderwerp hebben wij niet uitgeput en een *bewijs* hebben wij niet geleverd. Het is enkel een proeve van verklaring. In de Logica hebben wij echter geleerd dat een hypothese, om waarschijnlijk te zijn, eenvoudig moet zijn. Deze nu, dunkt mij, is zo eenvoudig dat — ik er benieuwd naar uitkijk hoe een geleerd gezelschap gelijk hier aanwezig is, die zal weerleggen.

Beemd

Met uw verlof, allereerst een woordje geschiedenis.

Alvast wat de Kempen betreft, moeten wij ons de oudste toestand te lande, voor zover uit geschreven stukken op te maken is, ongeveer aldus voorstellen :

1. Er woonden zowat tienmaal minder mensen dan nu. Er was dus ook ten minste tienmaal meer grond vrij dan nu, en wel als (onoverzienbare) heide, bos, ruigte, kreupelhout, wildernis en dergelijke. Een reeks plaatsnamen blijven er voor getuigen.

2. Er was allerwegen veel water. Aanvankelijk werden immers, en eeuwen lang, geen beken „geruimd”. Er lagen ook geen dijken langs de rivieren. Zelfs nu zijn er in de Kempen nog veel te veel hektaren waterzieke gronden. Elders ook.

Een van de gevolgen was dat de mensen, zoals veler- of allerwegen, eerst en vooral de hoogst gelegen gronden bewerkten, ook al waren die zeker de beste niet, en dat zij daar ook woonden.

Een ander gevolg was dat de ruimte langs beide oevers van de

beken (die dus lange tijd niet „geruimd” werden), tot het zogenaamde *broek* werd, dat veel eeuwen lang als broek bleef liggen en als zodanig dienst zou doen. Vgl. Eng. *brook*: beek.

3. De *weide* van vroeger was niets anders dan de uitgestrekte vlakke tussen de wijken en de dorpen, met brem, heidekruid, bunt, mos en allerlei andere minderwaardige planten, waarop alle vee altijd losliep en zijn buik moest trachten te vullen. Ook het bos diende er toe: denkt maar aan de geiten in de *Reinaert*. En ook de wegen, zoals nu nog voor de allerlaatste (eveneens loslopende) kudde schapen.

(Die grote ruimte met de toen onmisbare hei en bos was terzelfdertijd het jachtgebied van de heer. Denkt maar aan het woord *weitas*).

Naast die aloude weide was *het broek* dan het minder slechte grasveld. Het woord „gras” is hier echter *cum grano salis* op te vatten. Op strikt bepaalde ogenblikken, kort na en kort vóór de winter, mocht het vee er allicht komen. Ook de paarden. Intussen werd er het hooi gewonnen zoals het toen maar was.

Op zeker ogenblik begon dan de eigenlijke, kunstmatige, door mensenhanden aangelegde weide te ontstaan met enigszins goede, en later steeds betere grassoorten. Die werd dus stilaan zoals ze nu is, en zoals wij geen andere meer kennen. Wanneer dat een aanvang nam weet ik niet. In elk geval, dunkt mij, nog vóór de beemd. Althans of alvast in het noordwesten van de Kempen.

Misschien toch kunnen we dat begintijdstip enigszins bepalen als we zouden te weten komen wanneer het werkwoord *grazen* ontstaan is, verbreid werd en ook bij eenvoudige landlieden wel niet gebruikelijk werd, maar toch bekend geraakte. Wat het oude werkwoord *weiden* voor het afbijten van gras, klaver, spurrie, of wat ook af te bijten viel of valt, betreft, dat is tot op heden, althans in mijn geboorstestreek, nog helemaal niet verdrongen door het boekwoord *grazen*, dat niemand er gebruikt dan misschien een deskundige van elders, die er een voordracht houdt.

Let er op, bid ik U, dat het woord *weide* dus een grote evolutie in zijn betekenis medegemaakt heeft. Zoals genoeg geweten is gebeurde dat met het woord *veld* overigens ook. Wat betekent dat onder beide begrippen een overgrote verbetering schuilgaat: het *veld* is heel anders geworden dan eeuwen geleden, en de *weide* ook.

Wat nu het *broek* betreft, dat evolueerde niet minder, zoals we straks zullen zien, maar een heel ander woord kwam er voor in de plaats. Alleen in een kompleks, zoals het dikwijls gebeurt, en het gebeurd is met *wei* en *veld*, bleef ook het simplex *broek* met zijn aloude betekenis nog bewaard. Alvast in plaatsnamen. Maar de gewone man, bij wiens voorouders het woord *broek* mondgemeen

was, kent het niet meer.

En alle drie waren eens, feitelijk of niet feitelijk, gemeenschaps-goed, wat voor geen enkel van de drie zo blijven zou.

Bij gebrek aan tijd, aan mest en aan geld had de bewoner ze alle drie laten liggen, zoals ze lagen sedert duizenden jaren. Eindelijk, toen de omstandigheden wat minder ongunstig geworden waren, zou hij dat allemaal trachten te verbeteren, zeer geleidelijk weliswaar, maar toch! Meteen zou, wat maar natuurlijk was, elk van hen ook eigenaar worden van een pas door hem ontgonnen „blok” labeurland — „blok” is het woord dat ginder in de zestiende eeuw voor zulk een stuk land, meer dan andere voorkomt — en van een deeltje van het grote broek.

Intussen ben ik zo vrij U te zetten vóór een kleine puzzle, nl. vóór een stel woorden die U op zeker ogenblik haast alle tegelijk onder het oog komen: *eensel*, *eeusel* en varianten, *ettinge* en daarnaast: Item den Cruysacker voervercleert metten maykens zynde *koeybemdekens* behoerende tot beyden hoeven. Aldus in *Fines Culturarum* a° 1539 in het Abdijarchief te Tongerlo. (Tongerlo had eens verscheidene hoeven te Essen en Kalmthout). Welk woord niet voorkomt bij Verdam, Kil., Oudemans. Dat woord staat dan wellicht naast *koeygars*, *koeyweijde*, *koeyettinge*. Maar van *koeygars* en *peertsgars* weet de scribent te Tongerlo a° 1539 niet bijster veel:

Item inder voors ettingen oock aldaer gelegen heeft elcke hoeve een peertsgars oft twee koeygars nyet wetende wat tzelve zyn wilt dan dat elcke hoeve van beyden voors hoeven inder voors ettingen een peert oft twee koeijen zoude mogen weyen. (*Fines Culturarum*, a° 1539. Archief Abdij Tongerlo, A, VI, 83).

Item een ettinge oft heyvelt genaemt den *Peertsbemt*. (Archief Kalmthout, a° 1734; zie *Gedenkschriften voor Essen en Kalmthout*, 1935, nr 1, blzz. 8-9).

Van een *paardsweide* is ook wel spraak, ook van een *veulenwei*, soms van een *paardsbeemd*, zoals daareven vermeld is.

Van een *schaapsbeemd* is nergens spraak. Evenmin van een *schaapsweide*? Nu, een paard kreeg allicht het beste groenvoer. Ook het beste hooi. Een schaap is ook tevreden met zoal het minst goede dat ergens voorhanden is.

En dan is er ook nog de *suerweyde*.

Nu gaan we voort met de beemd.

Beemden liggen ginder altijd langs een beek. Dus niet b.v. langs een ven. „Goesken Goes woenende opt Heyken van eenen stuck bempts gelegen op de Blake Segge, sheren beke op doestzyde”. (Aldus uit *Cynsboek* Wuustwezel, 1493, blijkens A. Goetstouwers in *De Spycker*, 1961, blz. 132).

„De beempde liggende tot hoochboomen ende de hoochboomsche beempde geheeten houden dysterse ses saeyen mayens den beempt duergaende totten watergange toe ende dander vier sayen mayens oock duergaende den beempt totten watergange toe loepende tsamen ontrent een half boender hoort toe beyden hoeven. *Fines Culturarum*, a° 1539, Archief Abdij Tongerlo, A, VI, 83.

Item noch een beempdeken houdende omtrent een gemet geheeten de vloot liggende tusschen den nieuwen block voorseid oostwaert gielis coppen gielis erve zuydwaert der beecken westwaert ende het goet vander naester hoeven noortwaert. *Ib.*

... eenige beempden het waeren op de Calen oft op d'Aa... (*Keuren van Tielen*, a° 1594 ; in „Oudheid en Kunst”, 1939, afl. I, blz. 197 (46)).

En elders in de provincie Antwerpen, nl. meer in het zuid-westen: Item Wouter nesen van den beemde diemen heet netebeemde... (*Bijdragen tot de geschiedenis van het oud hertogdom Brabant*, 1958, blz. 194).

Item Jan de neve van iii.bo. onder lant ende beemt die gaen van der naesterlaer tote der beken die gheheten es de nete xi. d. (*Ib.*, 196).

Er zijn teksten genoeg waaruit blijkt dat er nog heide lag tegen, of zelfs in een beemd. Dus het slechtste vlak naast het beste. Ik haal er maar twee aan :

Item de voorss bemdekens houdende in heye bossche ende weye ontrent drye gemeten (*Fines Cult.*, 1539, AAT, A, VI, 83).

Item een stuck beempts gelegghen in jan gobbens beempt, groot omtrent een gemet mayvelt ende heye (*Ib.*).

Herinnert U inmiddels dat de mensen eerst de hoogst gelegen delen in het landschap bewoonden en bewerkten, nadien zeer geleidelijk afdaalden naar de laagten toe. Zo kan het best gebeuren, en de kaarten wijzen het uit, dat er nog niet zo lang geleden heide lag vlak bij de beek. Het tast in het geheel de stelling niet aan die straks volgt, eerder integendeel.

Zijn dat voor onze gewesten de oudste *beemden*? Ze zijn het niet eens voor het noordwesten van de Kempen. Voor elders zeker niet :

In het Cynsboek voor Turnhout komt in 't jaar 1338 het woord *beemt* zelfs het meest voor. Voor de buurt van Brussel vonden wij een vermelding uit 1287, nl. „de Clutine-beempt” gelegen tussen de Zenne en de oude vorstweg. (Zie E.S.B., 1957, blz. 241).

En volgens archivaris J.F. Smulders te 's Hertogenbosch waren

ze in de 14e eeuw al particulier bezit, met dien verstande dat als het hooi er af was, er een gemeenschappelijke beweiding was.

Waren er in oude tijden geen synoniemen van *beemd*? Was *made* er geen?

Het hooiveld heette 12e-13e eeuw te Westmalle: „maat”. Dus niet *beemd*. Zie in „De Taal van en om het Landbouwbedrijf in het noordwesten van de Kempen”, op *Foksemaat*, blz. 212.

En *Suerweyde*?

Op dat woord heb ik me een tijdlang sip gekeken.

In dagen toen de veeteelt in de Kempen in de verste verte niet was wat die nu is en het labeurland (dus) nog altijd van overwegend belang geacht moest worden, werden „de saylanden d'een bunder door d'ander” geschat „op hondert vyftich guld., de suerweyden d'een bunder door d'ander op 120 guld., d'ettinghen en gagevelden die by naer soo slecht syn als de heyde d'een bunder door d'ander op 30 guld”. Aldus volgens een verslag van het Kalmthoutse gemeentebestuur ten jare 1686. Zie „*De Taal...*” vernoemd, blz. XXXVIII.

Dat suerweyden zo duur waren, is maar begrijpelijk doordat juist die weiden, ondanks het element zuur, de beste van alle waren, nl. de beemden zelf! De naam van het Brabantse dorp Zuurbemde staat ermede gelijk. Ons is een licht opgegaan toen een familielid dat jarenlang op een hoeve thuishoorde, ons mededeelde dat 70-80 jaar geleden de koeien nog liever naar de heide dan naar de beemd gingen! Blijkbaar wegens de in het beekdal nog te veel voorkomende zogenaamde „kattestaart”, een onkruid dat in het latijn *Equisetum* heet, met een hoedanigheidswoord als b.v. *arvense* erbij. Zo toch wist een knap landbouwkonsulent uit de Kempen ons nadien mede te delen.

En nu der langen Rede kurzer Sinn: de beemden zijn doodeenvoudig, op zijn minst hoofdzakelijk, het verbeterde oude broek! Zoals ook Paul Lindemans in zijn standaardwerk I, 452 schijnt te denken, en de Noordbrabantse fijne speurder Kakebeeke schreef:

„Voor de weilanden zijn aanvankelijk de heivelden (en vooral de terreindepressies daarin) gebruikt, later overwegend de langs de riviertjes uit moerasbos ontgonnen beemden”. (Over *Onze akkers* in „Brabants Heem”, mei-juni 1961, blz. 57).

In het Keurboek van Vorselaar (versie uit 1690-1700?) staat als art. 10: Item soo wie van buijten den dorpe int gemeijn broeck beempde liggende heeft, die sal mogen brengen...

Voor dezelfde 17e eeuw vonden wij :

Item is noch geordonneert dat men de bemden int broeck ende d'Aesten sal vreden ende heijmen 't halff meert, ende het gemeyn broeck den tweeden dach van mej, ende daer naer soo en sal neymant daer meer mogen instouwen int gemeyn broeck op sijn selffs oft op iemant anders. Behoudelyck dat een ieder zijn zelfs beesten oft melckoeyen op sijn selffs sal mogen tuyenen oft hoeden sonder iemant anders schaede te doen, ende oft quame den hoeijtijt langer viele als naer onze kermisse, soo salmen het selve vreden tot dat alle man sijn hoeij daer vuyt heeft. *Cuerboeck vanden Dorpe van Oostmalle*, a° 1665, art. 4.

In *Oudheid en Kunst* 1959 was op blz. 35 spraak van „de eigenaars en pachters van Westmalle welke te Zoersel in „het gebroeckt” beemden bezaten of verhuurden”.

En in de voortreffelijke *Toponymie van Kontich en Lint* door Dr. R. van Passen is op blz. 110 voor het jaar 1604 spraak van den bemt int broeck.

Andermaal uit het zuidwesten van de provincie Antwerpen : Rol II (ca. 1400), blz. 189 : Kateline van ... enen beemt int scobroec... (*Bijdragen tot de geschiedenis van het oud hertogdom Brabant*, 1958, blz. 189).

Wouter Wellens op 1. beemt In staykerbroec v. oude gr. (*ib.*, 193).

Item Gilys zaelden van 1. houte beams in gorbroeck iii. d. (*ib.*, 195).

Item gherart mertens van den bruele van 1. stuck beemts int goerbroech iii 1/2 d. ende 1. hoydach (*ibid.*, 196).

Item Jan Gherart van de eechoven van iii dachwanden beams liggende in vinsbroeck x. st. payments (*ib.*, blz. 197).

Zo toch schreef ons medelid Drs. Frans Verbiest ook die teksten over.

Wat nu hebben anderen gedaan en bereikt?

We beperken ons tot drie.

De dokumentatie die Dr. J. Lindemans over het woord zelf bijeenbracht in zijn *Toponymische Verschijnselen* (1946), en die niet het minst de zandgronden in de provinciën Antwerpen, Limburg en Noord-Brabant betreft, is wel buitengewoon uitgebreid, veel uitgebreider dan de onze, doch jammer genoeg staat het woord geregeld helemaal alléén, ontbreekt geregeld het zinsverband. En dat verband klaart zeker een en ander op, of brengt op een goed spoor, inzake ontstaan van de beemden en wat er verder mee gebeurde, zodat hun aard en groot belang steeds beter bekend raakt. Staat

het woord in L.'s bronnen echter wél in zeker verband? Maar die bronnen heb ik niet ingekeken. En de Kempische Keurboeken heeft L. ook niet uit kunnen pluizen zoals wij in de laatste maanden daar gelegenheid toe kregen. Toch is dat bij ons ook nog zeer onvoldoende gebeurd, althans door mij.

Wat het zo belangrijke *Toponymisch Woordenboek* van Dr. Gysseling aangaat, U kent het allicht en ik haal het dan ook niet nader aan.

Deze mededeling kreeg ik gisteren nog van hem :

Beemd is uiterst zeldzaam in Vlaanderen. Totnogtoe verzameld door Gysseling :

± 1223 *supra Casterbant*, (1262-79) *supra Casterbent*, enz. (westelijk deel van de Heernisse, Gent ; zie Gysseling, *Gent's vroegste geschiedenis*, p. 53).

1550 *de Beempdt* en 1550 *metten Beemdekene*, 1572 *upt tbeemdeken*, te Zingem (zie M. Dierickx S.J., *Geschiedenis van Zingem*, p. 26). Lag naast de List.

± 1365 *van den beemde ende van den ouergauere* (te Sint-Martens-Latem).

1428 *een stic lants ende heet de Bemt* (te Machelen).

1419 *cent verges de pre gisant int Beemdekin* (te Herdersem).

Vroegste vermelding in Nederlands taalgebied : *Langobanomathe* (lees *Langobanomathe*), 2e helft 11e eeuw, ergens bij Xanten (Gysseling, *Toponymisch Woordenboek*, 594).

Bij Foerstemann : 8e *Banamatha*, nu Bonbaden (in Hessen) ; en 1016 *Benemaden*, nu Bammental (in Baden).

Volgens Gysseling komt het woord uit het Rijnland.

Heeft Gysseling daarin gelijk, dan is het woord — en enkel het woord? — ongetwijfeld medegekomen langs de belangrijke handelsweg Rijnstreek - stad Antwerpen, zoals de h. Raymond Peeters, de bekwame stadsarchivaris voor Turnhout, die zo treffend uitgestippeld heeft. Dan ook is nog beter begrijpelijk dat het woord *beemd*, althans voor zover wij totnogtoe weten, in het Turnhoutse veel vroeger blijkt voor te komen dan heel wat verder naar het westen toe (dat trouwens veel meer noord-zuid dan wel oost-west gericht was).

Er verscheen nog een uitgebreide taalkundige studie, nl. die van Dr. Dittmaier in de *Rheinische Vierteljahrsblätter* 1958, blzz. 107-115. De bepaling in het *Rheinisches Wörterbuch*, die hij er aanhaalt, luidt aldus : „Vom Wasser durchflossene oder am Bach liegende nicht eingefriedigte baumlose Heuwiese, meist abgelegen ; feuchte Wiese im Talgrund”.

Dittmaier noemt het een interessant en wijdverspreid woord, en dat blijkt ook daar ten overvloede. In de geschiedenis van de landbouw in Westeuropa is het verschijnsel zelf nog veel belangrijker.

Ook *zijn* dokumentatie, waarop het hier hoofdzakelijk aankomt, ziet er voortreffelijk uit. Zo heeft hij tevens met reeksen grafieën, die soms heel wat ouder zijn dan wijzelf totnogtoe voor onze streken op mochten tekenen, tot verre in het verleden door weten te dringen. Echter niet zover als Gyseling.

Voor hem is het woord wellicht laat-latijn met invloed van het Frankisch en de bakermat zou de streek tussen Maas en Samber zijn.

Ban is het scharnier waaromheen veel (ook) bij hem draait. In die hooiweide mochten immers ook daar, en volgens hem, tussen vóór- en najaar hoegenaamd geen beesten komen.

Bij ons echter heette die weide toen nog altijd *broek*, zoals wij gezien hebben, en woog er een soortgelijke verbodsbepaling op voor het hele zomergetij, ook al moeten wij herhalen dat zulk een broek als hooiweide niet precies schitterend was. Voor zover wij weten, kreeg ze stuksgewijze de benaming *beemd* naarmate een partikulier een deel of een deeltje ervan wist te verbeteren en in zijn persoonlijk bezit te krijgen of, — wat natuurlijk op hetzelfde neerkomt — eerst te bemachtigen en dan geleidelijk te verbeteren.

Inmiddels zijn voor het woord *beemd* al verscheidene etymologieën ontworpen, o.m. door Franck met van Wyck, door Vercoulle en Carnoy. Ik zal er mij niet in verdiepen, allereerst omdat ik daar niets van ken. Maar ondanks alle geleerde vernuftige onderstellingen of bouwsels, komt één verschijnsel mij daarin toch altijd nog een beetje raadselachtig voor :

Indien het een feit is dat er geen beemd is dan bij lopende water, zeker bij ons, en indien het waar is wat Dittmaier t.a.p. op blz. 111 voorhoudt : „Sache und Name gehören aufs engste zusammen”, hoe komt het dan dat het woord *beemd* ook bij ons niets, maar hoegenaamd niets zou te maken hebben met het woord *beek*? Het woord *broek* had wel te maken met zijn onmiddellijke omgeving, en het woord *meers*, nu het woord voor beemd bewesten de Schelde, al niet minder. Eilaas, het schijnt dat *beemd* geen samentrekking zou kunnen zijn van *beek* plus *meed*. Het oude *made* (waaruit *meed*) komt veelvuldig beoosten te Schelde voor.

Dat een Kempisch pluizer als wijlen Dr. Jan van Gorp meende dat het woord *beemd* niets anders is dan *beheempt*, *beheind*, *omheind* (cfr. zijn *Kasterlee*, blz. 137), is dan weer in deze zin begrijpelijk genoeg, daar zulk een deel van het oude broek ongetwijfeld en onmiddellijk met een of andere afsluiting voorzien werd om het vee, dat nog altijd losliep, te beletten in die betere weiden

binnen te dringen, wanneer het vóór en na de zomer in het overige van het broek toegelaten werd.

Is de wordingsgeschiedenis van *beemd*, we bedoelen : die van de weide en die van het woord, daarmee voor onze gewesten uitgeput?

Denkelijk niet. Alvast voor een zo uitgestrekt gebied als de Antwerpse, Limburgse en Noord-Brabantse Kempen zeker niet. Wel heeft de *Kempische Werkgemeenschap* in dit ogenblik een zeker aantal Keurboeken uit de Kempen onder de knie, maar zeker nog niet alle. Ook taalkundig *worden* ze intussen bestudeerd, en wel zeer goed, door Dr. Helsen, maar *zijn* het daarom nog niet. A fortiori zijn ze dat elders niet. Want de *Kempische Werkgemeenschap* is met dat initiatief al onze gewesten voor in Noord en Zuid.

En pas na de reeds zo belangrijke Keurboeken pakt vermelde Gemeenschap stelselmatig al de Kempische en de in ander opzicht even belangrijke Cynsboeken aan. Juist daarin komt het woord denkelijk ontelbare malen en met datum voor.

Ook bij die Cynsboeken zal het niet blijven.

Met andere woorden : ook hier is bewaarheid wat dezer dagen elders bleek : bij taalstudie is ook eigenlijke geschiedenis onontbeerlijk. Met betrekking tot het verklaren van landbouwwoorden, en eens was landbouw voor *iedereen* onmisbaar, was landbouw de voornaamste en bleef overigens nog altijd de meest verspreide en meest onontbeerlijke nijverheid, is de geschiedenis van het boerenbedrijf in zijn geheel wel zeer noodzakelijk.

Ondanks merkwaardige schriften ontbreekt ze echter, alvast voor bepaalde tijdspannen, toch altijd nog te veel.